

1707

OBSERVATIONES

in

locos quosdam Agamemnonis

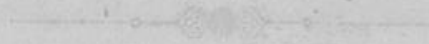
Aeschyleae.

DESERVATIONS

locus quodammodo inordinatus

Acchylen

IV

traditis officinae horum scholae nostrae annalium pagellis typis exprimendis quum accidisset ut quae parata erat commentatio edi non posset: ne sine commentatione hunc scholarum indicem emitterem, hoc ipso tempore observationes conscribere in Agamemnonis Aeschyleae locos quosdam constituirus, quas quoniam commendare propter temporis angustias disserendi elegantia eruditorum lectioni non licet, rem ipsam utinam possimus peritis harum rerum aestimatoribus probare: imperiti ne forte in errorem ducantur, nominatis singularum auctoribus sententiarum et rationibus rerum accuratius expositis cavebimus. Quamquam quum totum leve est hoc observationum genus, tum in ipsa rei levitate nostrae neque acute inventae, neque doctrinae sunt copia instructae, quibus meliora fortasse potuimus et certiora ad Aristophanis comedias proferre, quas cum maxime tractamus, nisi ea quae nobis ex inopinato oblata est scribendi opportunitate uti voluissemus, ut eorum qui in his scholis poetas Graecos interpretantur, animos converteremus ad Aeschyli fabulas imprimis dignas quae in scholis legerentur. Et quum in omnibus Aeschyli fabulis summo artificio elaboratis excelsum illud et elatum et humana despiciens ingenium spirat, tum nulla est meo quidem iudicio Agamemnone summa et sententiarum et verborum gravitate praestantior: cuius quidem fabulae canticis haud scio an nihil unquam sit praeclarior a Graecis aliave gente profectum. Difficiliorem quidem intellectu existumant permulti esse Aeschyli sane quam egregias tragoedias, iisque difficultatibus ab eius lectione deterrentur, quibus profecto non deterrebuntur, ubi parata fuerit editio scholarum

commoditati et usui vere prospiciens: quod quidem editionum genus propter editorum aut inscitiam aut doctrinam qua adornare scriptores conantur, sane verendum est, ne multis venerit in contemptionem, veluti nuper existere quendam memini, qui perniciosas esse demonstrare conaretur editiones illas in usum scholarum commentariis instructas: cui quidem quamquam rectissime de multis rebus iudicanti illud tamen accidisse existimo, ut rem ipsam reiceret, quum castigare interpretes debebat. Sed de hac re forsitan alio loco accuratius disserendi fuerit occasio oblata: nunc Aeschyleae Agamemnonis paucos quosdam locos partim a vitiis liberare partim rectius quam usque factum nobis videtur, interpretari periclitabimur. Etenim tametsi praeclaram in emendando et interpretando Aeschylō operam posuit Godofredus Hermannus, tamen omnia se correxisse ne ipse quidem existumavit, et in una Agamemnone quam multa restent vitia aut nondum animadversa, aut non recte emendata, docet G. F. Schoemanni commentatio indici scholarum in universitate litterarum Gryphisvaldensi per semestre hibernum a. 1854. 55. habendarum praemissa, qui accuratam de multis huius fabulae locis instituit disputationem, alia nos ipsi perscripsimus Jahni Annalibus scholasticis tradenda, quum Hermannianae Aeschyli editionis non tam censuram constituimus facere, quam nostrum de quibusdam locis adiungere iudicium, quos Hermannus neglexit, ut qui larga messe facta non invidet singulas in agris legentibus spicas. Atque illud quidem saepe sumus mirati, quod Hermannus quamquam bene reiecta tam Schuetziana temeritate iudicioque fastidiosiore, quam Wellaueriana tanta religione, ut quidquid appositum videret a libris, id concoqui posse confideret, tamen ipse quoque nonnumquam in librorum acquieverit scripturis, quas qui non solum quid possit dici spectat, sed quam apte quidque dicatur, ferri posse negabit. Veluti Agamemnonis versus 347—351 fere ut in libris leguntur edidit Hermannus:

*Δία τοι ξένιον μέγαν αἰδοῦμαι
τὸν τάδε πράξαντ', ἐπ' Ἀλεξάνδρῳ
τείνοντα πάλαι τόξον, ὅπως ἂν
μήτε πρὸ καιροῦ μήθ' ὑπὲρ ἄστρον
βέλος ἠλίθιον στήψαιεν.*

Hic quum *ὑπὲρ ἄστρον* verba, quae illis *πρὸ καιροῦ* opponerentur, inepte posita esse et Blomfieldius et alii statuerent, Hermannus frustra existumat haec verba tor-
 sisse Blomfieldium, recte enim vidisse Stanleium explicanda esse ex proverbio *εἰς οὐρανὸν τοξεύειν*, de quo Zenobius III. 46. *ἐπὶ τῶν διακενῆς πονούτων*, Suidas VI. 14. *ἐπὶ τῶν διακενῆς κατ' ἀνθάδειάν τι ποιούτων*, Apostolius VII. 74. *ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων, καὶ διακενῆς πονούτων*. Sed ipsi hi testes quum doceant eos *εἰς οὐρανὸν τοξεύειν* dici, qui vana et inania sectentur, quoniam id hoc loco ineptum est, ex Aeschyli loco Hermannus intellegi dicit proprie significari nimis longe iaculantes. Cuius quidem ratiocinationis vim non satis perspicio, quum non alterum ductum ex altero, sed toto genere diversa sint *εἰς οὐρανὸν τοξεύειν* et *ὑπὲρ ἄστρα τοξεύειν*, siquidem coelum petere dicitur qui nimis alta petit, ideoque inania sectatur, trans sidera vero iaculari, qui propinqua quae sunt reapse, nimis esse opinatur remota. Neque enim de eo hic sermo est qui veretur ut trans sidera iaculetur, sed de eo qui veretur *ὅπως μὴ ὑπὲρ ἄστρον τὸ βέλος σήψῃ*. Ceterum potuisse apud Graecos eiusmodi proverbium esse, idque de iis esse dictum qui nimis longe iacularentur, neque affirmari potest, neque prae fracte negari: apte vero hoc loco illud proverbium esse ab Aeschylo positum concedere non potest nisi qui licere poetis existumat diversa miscere. Nam quem ante tempus veto iaculari, eum exspectare iubeo dum accedat is quem iaculetur, contra si moneo ne nimis longe iaculetur, meta quidem fixa cogitata arcum iubeo recte dirigi: ex quo recte illa opponi non posse satis apparet. Praetera ridiculus est Jupiter verens, ne quum in hominem directum tereat arcum, trans sidera cadat telum. Itaque corrupta esse illa verba *ὑπὲρ ἄστρον* certissimum est. Et quum sententia quid requirat planissime doceat illud *μήτε πρὸ καιροῦ*, mihi quidem persuasum est opposuisse his verbis Aeschylum *μήθ' ὑπὲρ ὄραν*, directum enim tenet Jupiter arcum, ut opportunum iaculandi tempus ne praetermittat, ne aut ante tempus aut post horam constitutam poena Alexandrum afficiat. Litterarum quidem ductus etsi dissimiliores esse videantur, est tamen hoc quoque vitiorum genus in Aeschyli codicibus satis frequens, multo sane frequentius illud, quod perperam intellectis similitum vel litterarum ductibus vel vocom sono est natum, quod facilius editorum sagacitas tantum non ubique investigavit. Sic

mirum in modum vexavit interpretes locus ille ubi chorus se expeditionem contra Troianos susceptam antea quidem libere fatetur vituperasse, nunc prospere finita acceptum esse Agamemnonem, quod his ille verbis enunciat vss. 771. 772.

νῦν δ' οὐκ ἀπ' ἄκρας φρενὸς οὐδ' ἀφίλωσ
εὐφρων πόνος εἴ τελέσσασιν.

Hic πόνον Auratus alique coniecerunt esse emendandum, eoque recepto Blomfieldius interpretatur: hodie vero ex alta mente et vere benevolus videris, quum iam laborem feliciter perfecerint. De qua scriptura in hunc modum iudicat Hermannus: „Pessima vero ista mutatio est, qua dictio poetica in pedestrem eamque non expeditiorem, sed impeditiorem convertitur. Nam sic εὐφρων de Agamemnone dictum esset, quod perversum est in novo systemate, si ἐστί suppletur, perversiusque, si refertur ad γεγραμμένος. Nam et nomen sibi suum et verbum proprium postulat novum systema.“ Haec quum recte sint dicta, ipsa tamen eius interpretatio ferri non potest. Ita enim ille: „Quare intelligendum quidem ἐστί, sed servandum etiam πόνος. Εἴ τελέσσασιν autem est per eos qui perfecerunt, sive πόνος sive πόνον legas. Est autem πόνος εὐφρων acceptus.“ At hoc mire sane esset dictum, debetque hic sermo esse de Agamemnone. Τελέσσασι qui scripsit non recte intellexit quod τελέσας εἶ voluit esse qui pronuntiavit. Jam recte procedit oratio in hunc modum: σὺ δέ μοι τότε μὲν στέλλων στρατιὰν κάρτ' ἀπομούσως ἴσθα γεγραμμένος, νῦν δ' εὐφρων εἶ πόνον εἴ τελέσας. Quod vero pronuntiatione dixi vitium illud τελέσσασι esse ortum, plures eiusmodi corruptelae in Aeschyli codicibus exstant, estque eius rei exemplum vel in illo Medicei scripturae specimine, quod Dindorfii diligentia tabula lithographica expressum addidit scholiorum editioni Oxoniensi, Choeph. v. 403, ubi πε scriptum, quod πᾶι significare margini additum est, et 400. φθειμένον pro φθιμένων, ubi signo illo super εἰ posito fortasse non accentum, sed ε vocalem exprimi voluit librarius, quamquam de ea re nisi qui librum ipsum inspexit, certo iudicare non potest. Sed relicta hac de singulis locis disputatione ut simul appareat quam multa etiam nunc apud Aeschylum vel vitiosa sint vel non recte intellegantur, breve illud carmen inde a versu 942. accuratius tractabimus. Id ab Hermanno est in hunc modum editum:

VII

στροφὴ α.

Τίπτε μοι τόδ' ἐμπέδως
 δεῖμα προσταιήριον
 καρδίας τερασκόπον ποτᾶται,
 μαντιπολεῖ δ' ἀκέλευστος ἄμισθος ἀοιδά· 945

οὐδ' ἀποπιύσας δίκαν
 δυσκρίτων ὄνειράτων,
 θάσος εὐπιθῆς ἴξει
 φρενὸς φίλον θρόνον;
 χρόνος δέ τοι 950

πρυμνησίων ξὺν ἐμβολαῖς
 ψαμμίας ἀκάτας παρή-
 βησεν, εὐθ' ὑπ' Ἴλιον
 ὄφθο ναυβάτας στρατός.

ἀντιστροφὴ α.

πεύθομαι δ' ἀπ' ὀμμάτων 955

νόστον, ἀντόμαρτις ὦν.

τὸν δ' ἄνευ λύρας ὅμως ἕμφοδεῖ

θρηῆνον Ἐρινύος ἀντοδίδαχτος ἔσωθεν

θυμός, οὐ τὸ πᾶν ἔχων

ἐλπίδος φίλον θράσος. 960

σπλάγχνα δ' οὔτι ματάζει,

πρὸς ἐνδίκους φρεσὶν

τελεσφόροις

δίνας κυκλούμενον κέαρ.

εὐχόμεαι δ' ἀπ' ἐμᾶς τὸ πᾶν 965

ἐλπίδος ψύθη πεσεῖν

ἐς τὸ μὴ τελεσφόρον.

στροφὴ β.

μάλα γέ τοι τὸ πολέος γ' ὑγίτας

ἀκόρεστον τέσμα. νόσος γὰρ ἀεὶ

γείτων ὁμότειχος ἐρείδει, 970

καὶ πέτμος εὐθυπορῶν

VIII

ἀνδρὸς ἔπαισεν ἄφαντον ἔρμα.
 καὶ τὸ μὲν πρὸ χρημάτων
 κτησίων ὄκνος βαλῶν
 σφενδόνας ἀπ' εὐμέτρου 975
 οὐκ ἔδν πρόπας δόμος
 πημονᾶς γέμων ἄγαν,
 οὐδ' ἐπόντισε σκάφος,
 πολλὰ τ' ἂν δόσις ἐκ Λιδὸς ἀμφιλαφῆς τε καὶ
 ἔξ ἀλόκων ἐπετειᾶν
 νῆστιν ὄλεσεν νόσον. 980
 ἀντιστροφὴ β'.
 τὸ δ' ἐπὶ γᾶν πεσὸν ἄπαξ θανάσιμον
 προπάροιθ' ἀνδρὸς μέλαν αἶμα τίς ἂν
 πάλιν ἀγκαλέσαιτ' ἐπαιδῶν;
 Ζεὺς δὲ τὸν ὄρθοδαῆ
 τῶν φθιμένων ἀνάγειν ἔπαυσεν. 985
 εἰ δὲ μὴ τεταγμένα
 μοῖρα μοῖραν ἐκ θεῶν
 εἶργε μὴ πλέον φέρειν,
 προφθάσασα καρδίαν
 γλῶσσα πάντ' ἂν ἔξέχει.
 νῦν δ' ὑπὸ σκότῳ βρέμει 990
 θυμολγῆς τε καὶ οὐδὲν ἐπελπομένα ποτὲ καί-
 ριον ἐκτολυτεύσειν
 ζῶπυρουμένας φρενός.

In prima strophā recte Hermannus et v. 943. δεῖγμα librorum scripturam cum aliis in δεῖμα mutavit et v. 946. ἀποπνύσας recte est tuitus, cuius constructionis exemplum alterum ex ipso hoc carmine potest afferi v. 974. Quod vero v. 950 χρόνος δέ τοι legitur, Hermanno debetur coniectura illud librorum scripturae χρόνος δ' ἐπεὶ loco reponenti, nisi quod χρόνος δ' ἐπὶ in libro Farnesiano exstat, quod ipsum Hermannus olim probaverat, de quo in editione in hunc modum disputat: „Quod in adnotatione

ad Humboldti interpretationem posui, χρόνος δ' ἐπὶ προμνησίων ξυνεμβολαῖς ψαμμίας ἀκάτας παρήβησεν, nec Blomfieldius intellexit nec Wellauerus. Ψαμμίας ἀκάτας non accusativum, sed genitivum, nec παρήβησεν activum, sed, ut est, neutrale esse volui, constructionem autem verborum hanc, χρόνος δὲ παρήβησεν ἐπὶ ξυνεμβολαῖς προμνησίων ψαμμίας ἀκάτας, tempus defloruit post communem iniunctionem rudentum navis in arena stantis, i. e. postquam subductae in arenam alligataeque sunt naves. Defloruisse dicit tempus, quia, si quid adversi secundum Calchantis vaticinium accidere oportebat, effluxisse videtur spatium quo id evenire erat consentaneum. 'Επί cum dativo iunctum, ut sit post, ne H. Stephanum in Thesauro dicam, observatum ab interpretibus ad Lucianum t. I. p. 538. Non puto tamen id scriptum ab Aeschylo esse, non solum quod apta numerorum dispositio duas istas syllabas potius ad praecedentia referri, quam coniungi cum sequentibus postulat, sed etiam propter productionem brevis syllabae, cui locus est absoluto numero, ut v. 953. non ubi perpetuatur." Quare scribendum duxit Hermannus χρόνος δέ τοι ἐν ξυνεμβολαῖς, ut intellegantur rudentes quibus naves in arenam subductae alligatae fuerant, id enim patere ex eis quae sequuntur εἶθ' ὑπ' Ἴλιον ὄρωτο ναυβάτας σιραιός. Videtur igitur rudentum iniunctionem intellexisse non in arenam, sed in naves, quod etsi praestat, tota tamen sententia tam miro modo est enunciata, ut veram esse hanc explicationem mihi persuadere non possim; neque sententiam suam probavit Hermannus Schoemanno, qui hanc proponit emendationem:

χρόνος δέ τοι προμνησίων ξυνεμβολαῖς
 ψαμμιῶν ἀκάτων παρήβησεν, εἶθ' ὑπ' Ἴλιον
 ὄρωτο ναυβάτας σιραιός.

Sed neque αἴσιτε Aeschylus posuisset, sed αἴς, neque ξυνεμβολαῖ dici possunt de multarum navium statione in littore, nam quem ille affert Persarum v. 391, ubi κώπης ξυνεμβολή de remis dicitur, qui multi simul in aquam incidunt, is ita tantum recte conferretur, si quotidie vel saepius navium retinacula fuissent in littus conicienda ibique alliganda. Nobis χρόνος δ' ἐπεὶ librorum scriptura vera videtur esse, ut ἐπεὶ eodem modo sit dictum ut v. 90. δέκατον μὲν ἔτος τόδ' ἐπεὶ Μενέλαος ἄναξ ἠδ' Ἀγαμέμνων σιόλον Ἀργείων ἦσαν. Eius sententiae contraria hic dicitur, tempus venisse, quo bellum

confectum sit. Est igitur χρόνος δ' ἐπεὶ tempus est quo, subiectum vero enunciationis ναυβέτας στρατός, ut hoc dicat chorus: Tempus est quo deductis navibus iam dofloruit ex quo Troiam est profectus exercitus navalis. Quod quum significet ab hostibus periculum nullum iam impendere, addit ne in itinere quidem quidquam mali Agamemnoni accidisse πένθομαι δ' ἀπ' ὀμμάτων νόστον. Quod vero Hermannus dubitari posse dicit ἀκάτας an ἀκάτου scribendum sit, mihi quidem ἀκάτων non solum usitatum esse sed etiam propius accedere ad Florentini libri ἀκάτα scripturam videtur.

Versus 961—964 ita intellegit Hermannus ut σπλάγγνα explicet poeta per κέαρ quod τελεσφόροις δίναις κυκλούμενον πρὸς ἐνδίκους φρεσίν dicatur, paullo quidem tumidius, sed ut pateat sententia: non fallitur animus, cor eventum ferentibus fluctibus ad veracia agitatum praecordia, i. e. cor motu suo, qui non vano ex timore nascitur, recte praesaga pulsat praecordia. Hoc ut dicat poeta corrigendum videtur πρὸς ἐνθέοις φρεσίν. Eodem modo v. 981 dicitur καρδία ἐπὶ σκότῳ βρέμειν ζωπυρουμένας φρενός. Proximo versu in Florentino scriptum est εὐχομαι δ' ἐξ ἐμᾶς ἐλπίδος, sed quum in Farnesiano exstet εὐχομαι δ' ἀπ' ἐμᾶς τοι ἐλπίδος, Hermannus certa sibi emendatione restituisse videtur εὐχομαι δ' ἀπ' ἐμᾶς τὸ πᾶν ἐλπίδος, quod et sententia postulet et latere videatur in τοι, non addito, ut putat Hermannus a Triclinio, sed relicto ex τὸ πᾶν in detrito margine. Nobis quidem non videtur tam certa esse haec emendatio, qui satis certo putemus demonstrari posse argumento Farnesiani libri scripturam ex Triclinii emendatione esse profectam. Etenim Triclinius qui diligenter quidem antistrophicorum responsionem restituere, saepe tamen non tam metiri quam numerare syllabas soleret, quum in strophā invenisset ψαμμίας ἀκάτας παρήβησεν εὐθ' ἔπ' Ἴλιον, in antistrophā εὐχομαι δ' ἐξ ἐμᾶς ἐλπίδος ψύθῃ πεσεῖν, his verbis ἐλπίδος ψύθῃ πεσεῖν ita strophica opposuit ut scriberet παρ — ἤβησ' εὐθ' ἔπ' Ἴλιον, et cum relictus esset strophicus versus ψαμμίας ἀκάτας παρ —, antistrophicus εὐχομαι δ' ἐξ ἐμᾶς, ut responsionem restitueret ἐξ in ἀπ' mutavit et τοι adiecit. Verum videtur quod Blomfieldius coniecit τὰδ' excidisse, ut corrigendum sit εὐχομαι δὲ τὰδ' ἐξ ἐμᾶς —.

Alterius strophae initio in libro Florentino scriptum est μάλα γάρ τοι τὰς πολλὰς ὑγιείας, in Farnesiano μάλα γε (supra scripto γάρ) τοι δὲ τὰς πολλὰς ὑγιείας. Numeros

paenonicos recte restituit Hermannus, sed quod proximo versu *ἀεί* cum Blomfieldio addidit, quam apte hic dicatur non magis intellego, quam quid *γάρ* hoc loco sibi velit, totaque haec sententia *μάλᾳ γέ τοι τὸ πολέος γ' ὑγίαις ἀκόρεστον τέρμα*, etiamsi *ἀκόρεστον*, immodicum, cum Hermanno in malam partem accipiatur, non satis apta hic esse videtur. Atque Schoemannus quum absurde homines dicerentur valetudinis propterea supra modum cupidi esse, quod morbus ei vicinus esset, *γάρ* in *δέ* convertit et in antistrophico versu *πάλιν* cum libro Farnesiano omisit, cumque in eodem libro *ἄν* particula omissa *τίς τ' ἀγκαλέσαι* exstet, id in *τίς δ' ἀγκαλέσαι* mutavit. In quo temerarias Triclinii mutationes secutus est, neque eo qui antecedit versu numerum dochmiacum, prorsus hic alienum debebat restituere. Recte nobis videtur H. L. Ahrensius interpunctione post *τέρμα* vocabulum sublata *νόσος στυγερά* coniecisse, quo apta evadit sententia. Ut enim fieri fere solet, ut optime qui veleant repente in periculosum incidant morbum, sic hominum fortunatorum sors ex improviseo tamquam scopulis illiditur. Hinc sequitur non *πολέος γ'* cum Hermanno, sed *πολέος θ'* esse corrigendum, quo illa *καὶ πότιμος ἐδὺν πορῶν* referantur.

De proximo versu ad antistrophicum dicetur, versus vero 973—978. ita explicat Hermannus, ut *τὸ μὲν* partem significet, sententia haec sit: metus quum partem pro acquisitis opibus bene attemperato iactu proiecit, non tota funditus periit domus, quamvis plena malis, nec mersit navem. Miramur placere Hermanno hanc explicationem potuisse, quae neque insit in verbis neque aptam praebet sententiam. Nam quum opposita sint his *καὶ τὸ μὲν πρὸ χρημάτων κτησίων ὄκνος βαλὼν* illa *τὸ δ' ἐπὶ γὰν πεσὼν ἕπαξ θανάσιμον προπάροιθ' ἀνδρὸς μέλαν αἷμα*, quis tandem illum, qui navi scopulis compulsa partem opum in mare proicit, ne acquisitas opes totas perdat, ei recte sibi persuaserit opponi, qui vita privatur. Deinde neque *τὸ μὲν* hic partem potest significare, neque ubi de navi est sermo, dici *οὐκ ἔδν πρόπας δόμος πημονᾶς γέμων*. Denique *βαλὼν σφενδόνας ἀπ' ἐμμέτρον* non est qui aliquid proicit, sed qui bene arcu directo aliquo collineat. Quid hic sententia requirat, dubium esse non potest. Nam quum senes divinatione quadam periculi imminentis correpti homines dixissent saepe praeter expectationem deici de prospera fortuna, illud quidem, addunt,

reparari posse malum, opes solae si perdantur; agri enim fertilitate frugibus latis posse famem depelli, vita vero amissa nullam omnino spem relinqui. Itaque haec est sententia: atque illud quidem quod attinet, pro opibus si metus sagittas emittit arcu bene directo, quamvis plena malis non tota funditus perit domus. Recte vero Hermannus ὄκνος βαλών nominativos sic dictos esse putat, ut deinde mutaretur coepta constructio. Eodem modo v. 946. ἀποπτύσας dixit, et simili loco Suppl. 426. καὶ δώμασιν μὲν χρημάτων πορθουμένων γένοιτ' ἂν ἄλλα κησίου Λιὸς χάριν, καὶ γλῶσσα τοξέυσασα μὴ τὰ καιρία γένοιτο μῦθον μῦθος ἂν θελκτήριος.

Versus 984. 985. vulgo ita leguntur scripti:

οὐδὲ τὸν ὀρθοδαῆ

τῶν φθιμένων ἀνάγειν

Ζεὺς αὖτ' ἔπανσ' ἐπ' ἀβλαβεία.

nisi quod ἐπ' ἐδλαβεῖα Florentinus, ἐπ' ἀβλαβεῖα γε Farnesianus exhibet. Verba haec ἐπ' ἐδλαβεῖα γε ut tum legebatur, Canterus ex interpretatione addita esse existimavit, eiusque iudicium probarunt Schuetzius et Porsonus, improbaverat olim Hermannus, qui nunc „ego nescio, inquit, qua religione tactus in adnotationibus ad interpretationem Humboldtii servanda putabam, hoc modo, οὐδὲ τὸν ὀρθοδαῆ τῶν φθιμένων ἀνάγειν Ζεὺς ἂν αὖτ' ἔπανσεν ἐπ' ἀβλαβεῖα. Probarunt tamen errorem meum Wellauerus, Boissonadus, et verbis alio ordine collocatis Blomfieldius. Friget hoc, recteque sensit Canterus. Confusa sunt duo scholia, unum hoc, τὸν Ἀσκληπιὸν γὰρ ἔκκεράνωσεν ἀναστήσαντα τὸν Ἰππόλυτον, alterum, puto, ad v. 973. πρὸ χρημάτων κησίων] ἐπ' ἀβλαβεῖα, ὥστε μὴ εὐβλαβῆναι.“ Cur se ipse erroris insimulet Hermannus rationem non addit, nam quod frigere illa verba dicit, frigere sane ei possunt videri, qui quid significant non perspexit. Qui vero factum sit, ut interpretationis causa adderentur verba quae ipsa quam maxime egent interpretatione, non aperuit, neque quam de scholio illo profert opinionem, ullam habet speciem veritatis. Eo minus autem haec verba debent suspecta videri, quod strophicis verbis ἄφαντον ἔρημα accuratissime respondent. Nam γέ illud sine dubio a Triclinio est profectum, ἐπ' ἀβλαβεῖα autem non est Triclinii correctio, ut Dindorfius existumat, Triclinius enim non posuisset vocabulum quod etiam

XIII

difficilius est explicatu quam ἐπ' ἐνλαβεία errore illud satis usitato natum, et confirmatur illud praeterea scholiastae auctoritate, qui tamen non scripsit ὥστε μὴ ἔτι βλαβῆναι, sed ut apertum est, ὥστε μὴ ἐπιβλαβῆ εἶναι. Haec igitur verba quum sine iusta ratione Hermannus eiecisset, minus etiam probari possunt reliquae eius violentissimae mutationes, de quibus haec ille: „Ex ceteris, quae libri ut Aeschylea habent, effici quidem haec possunt, οὐδὲ τὸν ὀρθοδαῆ τῶν φθιμένων ἀνάγειν Ζεὺς ἂν αὐτ' ἔπαυσεν, sed aegre quis, credo, sibi persuadeat tam languide haec enuntiasse Aeschylum. Eum qui novit, vix dubitabit quin scripserit

Ζεὺς δὲ τὸν ὀρθοδαῆ
τῶν φθιμένων ἀνάγειν ἔπαυσεν.

Quomodo hoc in eam scripturam quae in libris est mutatum fuerit ego quidem non expediam, sed tamen factum puto per adnotationes scholiastarum cum Aeschyli verbis confusas.“ Non languida esset haec oratio οὐδὲ τὸν ὀρθοδαῆ τῶν φθιμένων ἀνάγειν Ζεὺς ἂν αὐτ' ἔπαυσεν, sed perversa, scholiastarum autem adnotationes tantas turbas concitare non potuerunt, quamquam saepe glossas in textum quem dicunt esse receptas, nemo ignorat. Cuius rei exemplum quoddam ab interpretibus nondum animadversum hic commemorare placet. Clytaemnestra ubi de Agamemnonis caede exponit, haec dicit inde a v. 1344.

παῖω δὲ νιν δῖς· κἂν δυοῖν οἰμογμάτων
μεθῆκεν αὐτοῦ κῶλα καὶ πεπιτωκότι
τρίτην ἐπενδίδωμι, τοῦ κατὰ χθονός
Ἄιδου νεκρῶν σωτήρος ἐνκαίαν χάριν.

Hic quorsum addita sint verba τοῦ κατὰ χθονός vix dicas, Plutonem enim esse κατὰ χθονός, quis tandem ignorat? Aperte Ἄιδου glossema est, quo expulsum est quod Aeschylus posuerat Αἰός. Scimus Αἰὺ Σωτήρι tertiam libationem fieri solitam esse, unde dictus est Ζεὺς σωτήρ τρίτος. Itaque Clytaemnestra hic retinet illa quidem usitata verba Αἰός Σωτήρος, sed ut quo ea sensu intellegi velit appareat, ad Αἰός explicationis causa τοῦ κατὰ χθονός, ut νεκρῶν ad Σωτήρος addit. Non semper expulsum est vocabulum illud, cuius glossema poetae verbis additum, cuius generis exempla quaedam in observationibus illis quas supra dixi ad Agamemnonem scriptis tractavi, hic coniecturam quandam profero de Choeph. vss. 59—63.:

Ῥοπή δ' ἐπισκοπεῖ δίκας
ταχέια τοὺς μὲν ἐν φάει,
τὰ δ' ἐν μεταχιμῆφ σκότου
μένει χρονίζοντα βροῦει,
τοὺς δ' ἄκραντος ἔχει νύξ.

Quum horum versuum quartus ita scriptus sit in libro Mediceo: μένει, χρονίζοντ' ἄχῃ βρούει, eiciendum aliquid esse numeri docent. Itaque Hermannus edidit μένει χρονίζοντ' ἄνυχῃ, quod sic ille explicat: „Sed conversio iustitiae subita respicit hos in luce (i. e. sed iustitia subito se convertit in hos qui in luce versantur: Clytaemnestram et Aegisthum intelligit); alii inter lucem et tenebras infelices morantur (infelix exsilio Orestes); alios (Agamemnonem) cassa nox tenet.“ Haec sententia quamvis inesse in his verbis possit, aptam hic quidem esse frustra conatur demonstrare Prienius in Musei philol. Rhen. t. VI. p. 574. 75. Mulieres quum terreri Clytaemnestram audivissent visis nocturnis, iam tempus venisse augurantur, quo poenas esset datura Clytaemnestra, itaque dicunt iustitiam punire hos in luce, alios vespere, nonnullos denique nocte, hoc est, post mortem, caedem vero nunquam manere impunitam. Deinde non τὰ δὲ μένει, sed οἱ δὲ μένονσι dicendum erat. Denique ut ἄνυχῃ facile in ἄχῃ potuerit converti, βρούει tamen non esse eiciendum, certo demonstrari argumento potest. Sequuntur enim versus hie:

διαλγῆς δ' ἄτα διαφέρει
τὸν αἴτιον παναρκέτας νόσον βρούειν
τοὺς δ' ἄκραντος ἔχει νόξ.

Obiter hic moneo διαλγῆς corruptum esse videri, sive enim activa significatione accipis, quam habere non potest hoc vocabulum, sive noxam dolentem interpretaris, inepte illud dictum est. Miror non attendisse interpretes ad scholiastae explicationem, qui quum ἡ δαιωνίζουσα ἄτη interpretatur, non διαλγῆς, sed διαρκῆς legisse censendus est. Id fortasse verum est, nam ἄτη etsi differt poenam, tamen permanet, nec dimittit noxium. Hoc igitur loco repetitus est in libris versus ille τοὺς δ' ἄκραντος ἔχει νόξ, cuius erroris haec est causa, quod βρούειν hic praecedat ut illo loco βρούει, ut hoc quidem vocabulum non videatur eiciendum esse. Ne ἄχῃ quidem vocabulo facile careas, ut mala a Justitia missa morari dicantur, ut hic poeta iucunda orationis inversione, quae animo commoto aptissima est, subiecto mutato in locum vindictae, quae poenas regit, poenas ipsas substituat. Possit igitur quispiam suspicari ἄχῃ χρονίζοντ' βρούει, sed hoc propterea non est veri simile, quod quomodo μένει ortum sit non apparet. Itaque ἄχῃ glossema esse suspicamur βέλη vocabuli, quod in μένει est conversum. Litteras μ et β non satis distinxisse ipsam Medicei libri quartam manum Prienius monet editionis Septem ad Thebas fabulae a Friderico Ritschelio paratae p. VII. Prius vero βέλη esse, mutatum in βέλει, quod quum μέλει legisset librarius, deinde in μένει transiit, eo mihi videtur comprobari, quod in Me-

diceo η in $\alpha\chi\eta$ ab alia manu in litura scriptum est, fuisse ante *ei* videtur, ut ad *βέλει* glossam *ἄχει* adscriptam fuisse credibile sit. — Sed redeat disputatio nostra ad illum Agamemnonis locum, de quo certi quid statuere, certe vitii sedem nobis videmur investigasse. Nam si *ἐπ' ἀβλαβεία* verba ab Aeschylo sunt profecta, id quod non potest dubium videri, quum ab *οὐδέ* sententia incipiat, *ἔπαυσε* apparet perversum esse, Aeschylumque dedisse *οὐδέ τὸν ὀρθοδαῆ τῶν φθιμένων ἀνάγειν Ζεὺς εἶασεν ἐπ' ἀβλαβεία*. Quamquam ipsum *εἶασεν* num ab Aeschylo profectum sit, propterea non potest certo affirmari, quod propter lacunam, quae est in strophā, de strophici versus numeris non satis constat. Si illa verba *ἀνδρὸς ἔπαισ' ἄφαντον ἔρμα* unum efficiunt versum, corrigendum esset *Ζεὺς ἔα αὐτ' ἐπ' ἀβλαβεία*. Facile enim *ἔα αὐτ'* in *αὐτ'* transire potuit, verbum vero quum deesset aut coniectura additum est, aut quod aliquoties factum scimus, strophici versus vocabulum eadem numeri sede collocatum margini est adscriptum, ut *ἔπαισε* postea in *ἔπαυσε* quod requirere videbatur sententia, mutaretur. In strophā vero lacunam esse statuendam et *ἀνδρὸς* docet nude positum et sententia, ad cuius integritatem addendum erat, nimis fuisse fortunatum hominem vel nimis cupidum prosperae sortis. Haec in hunc modum perscripta erant, antequam allata est Schoemanni dissertatio. Totum enim de hoc Agamemnonis carmine commentarium eo quod supra significavi consilio scriptum, quum huius commentationis munus esset impositum paucis non diebus sed horis conficiendae, ex uberiore illo commentario nondum transmissio seclusi et adiecto de Schoemanni interim allatae commentationis animadversionibus iudicio in latinum convertimus sermonem. Schoemannus igitur quum ita corrigeret hunc locum:

*εἶγες τὸν ὀρθοδαῆ τῶν φθιμένων ἀνάγειν
Ζεὺς ἀπέπαυσε τέχνας οὐκ ἐπ' ἀβλαβεία*

strophicos enim versus exhibet tales:

*καὶ πότιμος εὐδυνπορῶν ἀνδρὸς ὑπὲρ τὸ μέτρον
Ἰᾶσσον ἔπαισε πρὸς ἕτας ἄφαντον ἔρμα*

recte intellexit et verba *ἐπ' ἀβλαβεία* esse retinenda, et negationem requiri, quae tamen non erat coniectura addenda, sed librorum scriptura *οὐδέ* servanda.

Mirum in modum interpretes torserunt verba quae sequuntur *εἰ δὲ μὴ τεταγμένα μοῖρα μοῖραν ἐκ θεῶν εἶγες μὴ πλεον φέρειν*. Schuetzius quum *μοῖραν* Clytaemnestram esse velit, Hermannus „Aberravit, inquit, ab horum versuum sententia Schuetzius, quum *μοῖραν* de Clytaemnestra dictam putavit: quod nec per verborum naturam fieri potest, et si posset valde invenustum foret. De se loquitur Chorus, verens malum Agame-

moni. Non enim credit ab uxore necatum iri, ut ex colloquio cum Cassandra apparet.“ Suam si voluit *μοῖραν* intellegi, addendum erat necessario *τὴν ἐμήν*, quamquam ne sic quidem divinatio apte *μοῖρα* diceretur, sententiae ipsae vero concisae nulloque essent vinculo iunctae. Justa huic loco sententia restitui facillima potest mutatione, quam monstrare debebat ipsa verborum collocatio in vulgata scriptura prorsus intolerabilis. Scripserat Aeschylus *εἰ δὲ μὴ τεταγμένην Μοῖρα μοῖραν ἐκ θεῶν εἶργε μὴ πλέον φέρειν*. Itaque hic est ordo sententiarum: „Saepe homines fortunatissimi ex improvise in summam incidunt calamitatem. Qui si opes tantum perdunt, diis adiuvantibus depelli fames potest: vita vero amissa nulla relinquitur spes. Nam ne is quidem qui unus hac arte pollebat ut ab inferis mortuos excitaret, inviolatus artem illam exercuit. Est enim hominum sors (vitae termini) a diis constituta, quam fatum vetat ultra illos fines proferri. Quod nisi ita esset antevertens praesaga mens quae non intellecta in pectore inclusa agitantur in verba effunderet. Nunc praesagientes metu cruciamur frustra, neque avertere possumus imminens periculum.“ Proxima quum in hunc modum scripta in libris exstent *προφθάσασα καρδία γλῶσσαν ἂν τὰδ' ἐξέχει*, Schuetzius coniecit emendandum esse *προφθάσασα καρδίαν γλῶσσαν πάντ' ἂν ἐξέχει* quod Hermannus verum esse putat assentiente Schoemanno. Nobis contra infelicissima videtur ista mutatio. *Καρδία* enim nominativus mutari non potest, quoniam subiectum est proximae enuntiationis, nam *ὑπὸ σκότῳ βρέμει* non *γλῶσσαν* sed *καρδία*. Neque sententia illam mutationem admittit, nam *προφθάσασα γλῶσσαν καρδίαν* eius fortasse recte diceretur, qui inconsiderate effundit quod celari oportebat, hic vero *καρδία* de divinatione dictum, cui quomodo antevertat lingua intellegi nequit: quis enim nisi ante animo conceperit sententiam in verba effundat? Itaque *καρδία* mutari nullo modo potest recteque dicitur *προφθάσασα καρδία γλῶσσαν ἂν ἐξέχει νῦν δ' ὑπὸ σκότῳ βρέμει*, h. e. nisi constitutum a diis vitae spatium fatum vetaret proferre, antevertens divinatio verba effunderet, nunc frustra est in pectore inclusa. Patet igitur *τὰδ'* ferri non posse, quod aut coniectura est a librario additum, postquam *οὖν* excidit quod Aeschylus posnerat in hunc modum *γλῶσσαν οὖν ἂν ἐξέχει*, aut corruptum ex *τάχ'* quae est Bambergeri fortasse probabilis sententia.

